

אמצעי התקשורת באסטרטגיית המו

הדיווח התקשורתי הנו חלק ממצייאות החיים במדינות מודרניות וחופשיות. טוענים, כי גם הטרור הנו חלק ממצייאות זו. ארגוני הטרור מעבירים בתקשורת מסרים אידיאולוגיים – לאומיים, חברתיים, כלכליים, דתיים ואחרים. במסגרת זו משמשת התקשורת כלי עיקרי לפרסום פיגועי הטרור בזמן אמיתי ולהעברת מסרים לאוכלוסיות ולקבוצות שונות בדעת הקהל:

- **דעת הקהל הבין-לאומית** – בפיגועי טרור שואפים הטרוריסטים להפנות את תשומת לב אזרחי המדינות השונות לבעייתם ולמטרותיהם. (בהקשר הזה אמר ג'ורג' חבש: "באמצעות חבלה או רוצים להזכיר לעולם, כי אירעה כאן שואה, וכי צדק צריך להיעשות).
• **אוכלוסייה מקומית** (במדינה, שבה מתבצע פיגוע) – פיגוע הטרור אמור להפיץ פחד וחרדה בקרב ציבור האזרחים בארץ היעד, כדי לגרום להם לנקוט צעדים, שישרתו את מטרות ארגוני הטרור, וללחוץ על מקבלי ההחלטות.
- **אוכלוסיית המוצא** – בפיגועי הטרור מבקשים הטרוריסטים להעלות את המוראל של האוכלוסייה, שממנה צמחו, ובכך לעודד גיוס של קאדרים נוספים לשורות ארגוניהם.³

תיאור מפורט של פיגועי טרור ופרסומם ברחבי העולם באמצעות כלי התקשורת, מאפשר לארגוני הטרור להעתיק שיטות חדשות לפיגוע, ולהיחשף לשיטות ולאמצעים נגד טרור, הנהוגים ברחבי העולם. יש הרואים ב"שרשרת חיקוי" זו תרומה להתפתחות טרור בין-לאומי.⁴ דיווח בזמן אמיתי ממקום הפיגוע (ובעיקר, בפיגועי מיקוח) מעניק לטרוריסטים מידע מודיעיני חשוב ביותר. רדיו טרנזיסטור, או מקלט טלוויזיה, הנמצאים ברשות הטרוריסטים ביעד הפיגוע, עלולים לאפשר להם לעמוד על ההכנות של כוחות הביטחון לקראת השתלטות עליהם. לעתים אמצעי התקשורת אף מעניקים למחבלים פרטי מידע, שלא היו ידועים להם לפני כן – למשל, על מבנה יעד הפיגוע ועל תכולתו.

"אמצעים לתקשורת המונים הם הידידים הטובים ביותר של הטרוריסט. מעשי הטרוריסט, כשלעצמם, אינם ולא כלום. הפרסום הוא הכל."⁵

לא במקרה שמור לאמצעי התקשורת מקום מרכזי באסטרטגיית הטרור. אמצעי התקשורת משמשים את ארגוני הטרור לכמה צרכים בסיסיים, וביניהם העברת מסרים לאוכלוסיות שונות ולקבוצות בדעת הקהל, הפצת שיטות פיגוע, לימוד שיטות של לוחמה בטרור (כפי שהתבטאו באירועים שונים בעבר), איסוף מודיעין על יעדי פיגוע, הולכת שולל ר"בלבול האויב".

מעל לכל, הסיקור התקשורתי מעניק לגיטימציה לטרוריסטים ולפעולותיהם.

1. ז' לקויר, "אריעילותו של הטרור", צקלון 1, 1976, ע' 70.
2. א' מרדי וש' אלעד, פח"ע חר"ל, הקיבוץ המאוחד, 1986, ע' 27.
3. ראיון עם ד"ר אריאל מררי, במחנה, 14 ביולי 1987.
4. פ' וילקינסון, "טרור מול דמוקרטיה: אנטומיה של עימות", צקלון 1, 1976, ע' 12.

בועז גנור

5. ר' קופרמן וד' טרנט, טרור – הסכנה, המציאות, התגובה, מערכות, תל-אביב, 1982, עמ' 272-273.
6. הארץ, 14 באוגוסט 1989.
7. ב' נתניהו, טרור, ספריית מעריב, תל-אביב, 1988, ע' 126.
8. אבראיאד, ללא מולדת, מפרש, תל-אביב, 1979, ע' 93.
9. נתניהו, ע' 8.
10. נתניהו, עמ' 109-110.
11. נתניהו, ע' 124.
12. הארץ, 23 באוגוסט 1989.
13. שם.

ושל שאיפותיהם באמצעי התקשורת ההמוניים (בעיקר, במהלך פיגוע טרור) עלול לגרום לציבור מסוים להתייחס אל ארגוני הטרור כאל המקופח, בדראמה, המתרחשת לנגד עיניו – כגורם חלש ומדוכא, שאין בידיו ברירה, אלא ליישם את האימרה "המטרה מקדשת את האמצעים" ולנקוט צעדים אלימים כדי להשיג את יעדיו הלגיטימיים. בהתייחסו ללגיטימציה על-ידי התקשורת, כתב בנימין נתניהו:

בתחילה תופסים הטרוריסטים את תשומת-לבנו בביצוע מעשה ברוטלי... [אזין], אט-אט נעלם הפחד הראשוני, ובמקומו מגיעה נכונות לקבל את נקודת המבט של הטרוריסט. אנחנו במערב רגילים להאמין, כי תמיד יש "נקודת מבט אחרת", שכדאי לשים אליה לב, אפילו כשמדובר בטרוריסטים...⁵

הטרוריסטים גם עושים שימוש בראיונות ובדיווחים עיתונאיים, במטרה להוליך שולל את מנגנוני המודיעין אשר פועלים נגדם. הראיונות האלה אמורים לגרום בלבול-מושגים, וליצור תמונת-מצב מוטעית אצל מקבלי-ההחלטות ובקרב דעת-הקהל בארץ היעד.⁶ סגן עורך "טיימס" התייחס לסוגיה זו, באומרו:

מה שהם אומרים בטלוויזיה אינו דווקא מה שהם חושבים.⁷

אל"מ ד"ר רענן גיסין, איש דובר-צה"ל, הציג בכנס "טרור ותעמולה" (אוגוסט 1989) שימוש נוסף, שארגוני הטרור עושים באמצעי התקשורת:

אחת מתוצאות-הלוואי של שיתוף הפעולה [בין התקשורת לטרוריסטים], היא הפעלת לחץ בלתי-סביר על מקבלי ההחלטות ו[על] הפוליטיקאים, שמקבלים גם החלטות נחפזות וגרועות, בגלל לחץ הזמן, שיוצרים כלי התקשורת...⁸

והוא הוסיף:

עקב דיווחי התקשורת האלקטרונית, לא תמיד מחכים מנהיגי המדינות לד"ח המודיעין, או לאימות אחר של המידע – ויורים החלטות מהמותן.⁹

בפיגוע-מיקוח, שביצעו חברים מתוך כת ה"חנאפים" בארצות-הברית במארס 1977, הומחשה סוגיה זו: צ'ארלס פניוסי (אחד מבני הערובה בפיגוע) ציין, כי את הנזק הרב ביותר גרם כתב טלוויזיה, שדיווח, כי ראה סל, שהועלה בחבל לקומה החמישית של הבניין. באמצעות הסל הזה חמקו אנשים אחדים מהבניין, אולם, הדבר הובא לידיעת הטרוריסטים, שהחזיקו בני ערובה בקומה השמינית של הבניין על-ידי חברי כת ה"חנאפים", שעקבו אחר הדיווחים באמצעי התקשורת מחוץ לבניינים שנתפסו, והיו בקשר עם חבריהם בבניין.⁵

כשאנשי "פתח" השתלטו על מלון "סבוי" בתל-אביב בשנת 1975, האזינו המחבלים לאורך כל מהלך הפיגוע לשידורים חיים, שהעבירו מהמקום כתבי רדיו בישראל, והשתמשו במידע, שקיבלו בדרך זו, לשכלל את מהלכיהם לאורך הפיגוע.⁶

רוב דיווחי התקשורת על מהלך פיגועי טרור מוגזמים וחסרי פרופורציה לנזק הפיסי, שנגרם בפיגועים. הדיווחים יוצרים לארגון המבצע דימוי של ארגון גדול ומאיים פי כמה מגודלו הממשי ומהסכנה האמיתית, הנשקפת ממנו. (דימוי כזה נוצר, בין השאר, לארגונים "פעולה ישירה" בצרפת, "הבריגדות האדומות" באיטליה, ר-SLA בארצות-הברית).⁷ אבו איאד (מי שהיה סגנו של יאסר ערפאת) כתב בספרו, ללא מולדת:

אמצעי תקשורת ערביים, ולעתים גם אמצעי תקשורת זרים, הם שניפחו מעבר לכל פרופורציה את עוצמת פעולותינו ואת היקפן. בכך טיפחו אשליה מסוכנת, שנהיה מסוגלים לשחרר את פלשתיין.⁸

אבו איאד יצא נגד אמצעי התקשורת, אולם נראה, כי למעשה, ארגונו היה שבע רצון מההגזמות, שמטרתן היתה להציג את ישראל כ"חסרת-אונים".

טענתו של אבו איאד ממחישה, כי לעתים גם לטרוריסטים עצמם יש ביקורת על אמצעי התקשורת, שמגזימים בהיקף הסיקור התקשורתי של פעולותיהם. זאת כיוון שהם חוששים פן הגולם יקום על יוצרו.

הסיקור הנרחב של עמדות הטרוריסטים, של יעדיהם

כיצד למקד את תשומת-לב התקשורת?

14.	נתניהו, ע' 111.
15.	קופרמן וטרנט, ע' 269.
16.	נתניהו, ע' 8.
17.	נתניהו, ע' 126.
18.	אבו איאד, עמ' 158, 165.
19.	מררי ואלעד, ע' 35.
20.	קופרמן וטרנט, ע' 267.

ארגוני-טרור חייבים לנקוט אסטרטגיה תעמולתית מחושבת וארוכת-טווח, כדי למשוך בעקיבות את תשומת-לבה של התקשורת לפיגועיהם; כדברי צ'ארלס קראוטהאמר:

הטרור הנו דרך לפרסום פוליטי, אולם מאחר שפורעי החוק אינם יכולים לקנות זמן שידור בטלוויזיה, עליהם להשיגו [בדרכים אחרות].¹⁴

בניסיונם לרתום את הבמה התקשורתית להגיגיהם ולתעמולתם, מפעילים הטרוריסטים ארבע דרכים חלופיות:

★ ניצול אמצעי התקשורת, תוך נקיטת פעולה כוחנית ישירה (לדוגמה, השתלטות על תחנת שידור לזמן מסוים תוך ניצולה לשידור תעמולת הארגון).

★ דרישה, במהלך פיגוע-מיקוח, או במהלך חטיפה, להקצות לארגון הטרור "זמן שידור" באמצעי התקשורת האלקטרוניים (או בעיתונות הכתובה) – כאחד התנאים לשחרור בני הערובה. דוגמאות לדרישות כאלו ניתן להביא למכביר, כמו:

● בשנת 1975 שחררו חברי "מונטנגרוס" בבואנוס איירס אחד ממנהלי חברת "מרצדס", רק לאחר שהחברה פרסמה בעיתונות המערבית גילוי-דעת מטעם הארגון, שגינה את "האימפריאליזם הכלכלי של קואופרטיווים רב-לאומיים, הפועלים בעולם השלישי".¹⁵

● בפברואר 1975 חטפו חברי "באדר מיינהוף" פוליטיקאי מערב גרמני במטרה לשחרר את חבריהם הכלואים. עיתון מערב גרמני תיאר את פעילות אמצעי התקשורת באותה עת כך:

במשך 72 שעות איבדנו שליטה על אמצעי התקשורת. שינינו את לוח הזמנים של שידורינו, כדי להתאים את עצמנו ללוח הזמנים שלהם. [הם דרשו, כי] מצלמותינו יהיו מוכנות לצלם כל אחד ואחד מהמשוחררים בעלותם למטוס, וצריך היה להכין את סיקור החדשות שלנו כך שיכלול את הצהרות הנהגתם.¹⁶

★ הענקת ראיונות מחתרתיים לכלי התקשורת. דרך זו נלווית, בדרך כלל, לדרכי פעולה אחרות של ארגוני הטרור. אמצעי התקשורת מוצאים עניין רב בראיונות בלעדיים עם מנהיגי ארגוני טרור. בראיונות הללו מפרטים הטרוריסטים את האידיאולוגיה שלהם, את מטרתיהם, ולעתים אף משגרים איומים כלפי יריביהם.

★ הסלמת פיגועים ושינוי מאפייני הפעולה במטרה למשוך את תשומת-לב התקשורת לפיגועי הטרור. בין השאר:

● הסלמה בסוג הפיגוע – ביצוע פיגועים חמורים ועקובים-מדם יותר מפיגועים קודמים. לורד צ'אלפונט, שר לשעבר בממשלת בריטניה,

התייחס לסוגיה זו, בקובעו:

חייל שנורה בגבו בבבלפסט יזכה לכמה שורות בעיתונות הארצית, וכנראה לא ידווח כלל בעיתונות בין-לאומית. אולם, מסעדה, או סופרמרקט, שפוצצו במרכז העיר, וילדים ונשים נפצעו ונהרגו בפיצוץ, או מטוס, שנחטף על נוסעיו, ופוצץ, יזכו לכותרות ולטיפול עיתונאי בזמני השיא לצפייה.¹⁷

● ריבוי נפגעים – ארגוני טרור רבים מעריכים, כי ככל שיתרבו הנפגעים, כן יקבל פיגוע הטרור יותר זמן שידור בכלי התקשורת, והדיווח עליו יהיה נרחב יותר. לכן, חלק מהארגונים מעודד את פעיליהם להרבות בהרג אזרחים ככל האפשר במהלך הפיגועים.

● הבטחת נגישות אמצעי התקשורת למקום האירוע – ארגוני טרור רבים משתדלים לבצע פיגועים במקום, שבו תובטח מראש הגעת כלי תקשורת רבים.

בהתייחסו לפיגוע בספורטאים הישראלים באולימפיאדת מינכן, ציין אבראיאד:

[אחת המטרות בקביעת יעד הפיגוע היתה] ... לנצל את הריכוז הבלתי-ירגיל של אמצעי התקשורת ההמוניים במינכן, כדי לתת למאבקנו תהודה עולמית....

אבו איאד סיכם, בקובעו:

הדראמה של העם הפלשתיני חדרה לתודעה של דעת הקהל העולמית, הודות לתהודת האולימפיאדה.¹⁸

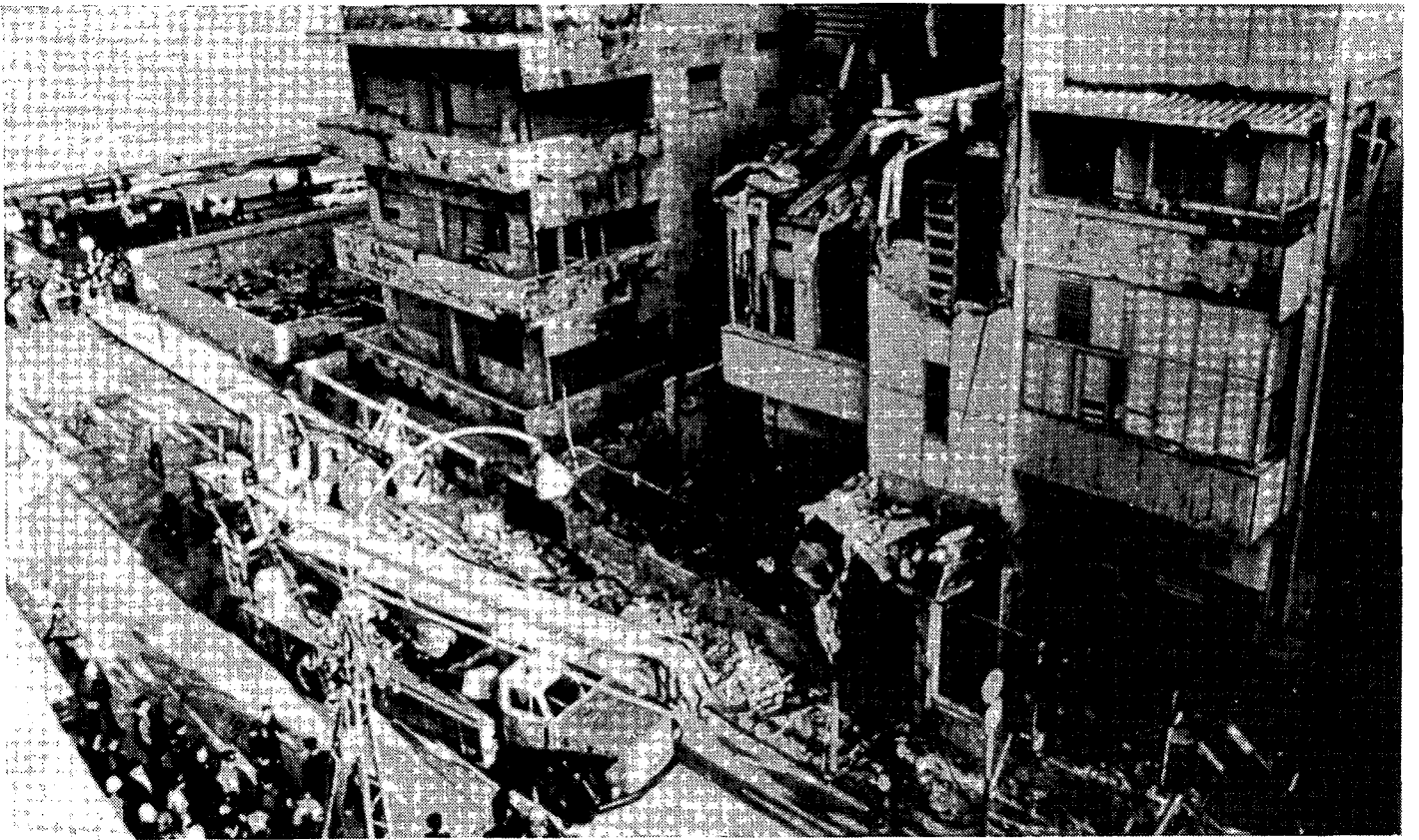
ג'ורג' חבש התייחס גם כן לפיגוע הזה:

מנקודת מבט תעמולתית טהורה, הבחירה באולימפיאדה היתה הצלחה של מאה אחוזים. זה היה כמו לצייר את שם פלשתינ בראש הר, שניתן לראותו מארבע קצות תבל.¹⁹

● סמליות היעד ומועד הפיגוע – במקרים רבים בוחרים ארגוני הטרור לבצע פיגועים נגד יעדים בעלי משמעות סמלית, שעצם הפגיעה בהם תבטיח דיווח תקשורתי נרחב.²⁰ לעיתים דווקא למועד הפיגוע יש משמעות סמלית, שמטרתה להסב את תשומת-לב אמצעי התקשורת לפעולת הטרוריסטים ולמניעיהם.

● מקום הפיגוע – גם למקום בו מתרחש הפיגוע יש לעתים רבות חשיבות. בספרם, פח"ע חר"ל, ציינו אריאל מררי ושלומי אלעד:

לאירועי טרור בין-לאומי יש אפקט תעמולתי רב יותר מאשר לאירועי טרור פנימיים, בכך שהם מגיעים לאוכלוסיית-מטרה נוספת. אירוע טרור בתוך המדינה, המתבצע נגד אזרחיה, יזכה לפרסום בין-לאומי רק אם יהיה אכזרי במיוחד, ויגרם למספר רב של קרבנות. לעומת זאת, אירוע טרור בין-לאומי מגדיל את סיכוי הפרסום, שכן בעצם מהותו הוא מהווה בעיה

סיכום

לאמצעי התקשורת יש לעתים השפעה רבה על מאפייני פיגועי טרור – על אורכם, על היקפם, על מיקומם, ולעתים אף על היקף הנפגעים במהלכם. אולם, חשוב לזכור: התקשורת אינה הגורם לטרור. למרות תפקידה המרכזי של התקשורת באסטרטגיית הטרור, פיגועי-טרור עלולים להתבצע גם בלי שאמצעי-תקשורת ימצאו בקירבת איזור הפיגוע; אם כי מאפייניהם, במקרה כזה, יכולים כמובן להיות שונים.

ניתן לומר, כי יחסי הגומלין בין טרור לבין אמצעי התקשורת הנם יחסים סימביוטיים. כל צד מסתייע במשנהו, ובו בזמן מעניק לו מ"שירותי". טד קופל, שדרן הטלוויזיה האמריקני, הגדיר (בסימפוזיון על טרור בין לאומי, שנערך בוואשינגטון בשנת 1984) את יחסי הגומלין בין אמצעי תקשורת וארגוני הטרור כך:

התקשורת, ובעיקר טלוויזיה, וארגוני טרור צריכים זה את זה ... בסיסית, הם מקיימים יחסים סימביוטיים. מבלי הטלוויזיה, ידמה טרור בין-לאומי לעץ, הנופל בעביייער – אף אחד לא ישית את לבו לכך: ולכן, זה לא קורה כלל. מבלי טרור, תנושל הטלוויזיה מאחד מנכסיה המעניינים ביותר, אם כי יוותרו לה מוקדי עניין נוספים...²³

בין-לאומית, ובכך הוא משרת טוב יותר את צורכי ארגוני הטרור.²¹

• משך הפיגוע – בפיגועים אחדים (כגון פיגועי מיקוח), פועלים טרוריסטים להאריך את משך האירוע. מחדגיסא, הדבר אמור להעניק לאמצעי-התקשורת זמן מספיק להתארגן לסיקור הפיגוע; מאידך גיסא, זה אמור להשיג זמן-שידור מרבי בתקשורת – כדי שעמדותיהם, והמסר שהם מעבירים, לא ירדו מסדר-היום הציבורי זמן רב ככל האפשר.

• עיתוי הפיגוע – ארגוני טרור פועלים במקרים רבים להתאים את מועד הפיגוע לעיתוי, שיבטיח לו פרסום מרבי. כגון: חגים, מועדי עצרות וכינוסים מדיניים, מועדי חתימת הסכמים בין מדינות וכיו"ב. לפעמים משתדלים ארגוני הטרור להתאים את פעולותיהם ללוח הזמנים של התקשורת האלקטרונית.

בדצמבר 1968 ערך אברהם מילר תצפית מחקרית על הפגנות סטודנטים בסן פרנסיסקו. אחת ההפגנות רבות-המשתתפים החלה בשעה ארבע אחר-הצהריים, אך רוב צוותי העיתונות כבר עזבו את המקום. למילר הם הסבירו: אם זה לא יקרה עד 3.30, זה לא יקרה לעולם. עלינו להתחשב ב-'deadline' [שעת הסגירה של העיתונים/רדיו/טלוויזיה].²²

21. מרדי ואלעד, ע' 19.

22. A.H. Miller, *Terrorism, the Media and the Law*, New York: Transactional Publications, 1982, p. 16.

23. נתניהו, ע' 229.